06-12-2020

उपशास्त्री II

हितोपदेशे मित्रलाभः

अनिवार्यपत्रम् । संस्कृत सामान्यम् ।

श्लोकव्याख्या →

"उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीर्दैवेन देयमिति कापुरुषा वदन्ति।
दैवं निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या, यत्ने कृते यदि न सिद्ध्यति,
कोऽत्र दोषः ॥"

श्लोकोऽयं महाकविना श्रीनारायणपण्डितेन विरचितस्य 'हितोपदेशस्य' मित्रलाभात् गृहीतोऽस्ति ।

गङ्गातटे अवस्थिते पाटलीपुत्रनामधेयस्य नगरस्य सुदर्शन नामकस्य एकः नृपः आसीत् । तस्य पुत्राः अकर्मकाः अधार्मिकाः अविद्वांसश्च आसन् । एकदा स भूपतिः केनापि पठ्यमानं श्लोकद्वयं श्रुत्वा स्वपुत्रान् प्रति चिन्तयामास ।

शब्दार्थाः व्याकरणञ्च → उद्योगिनम् → उद्योगशीलम्, उद् + √युज् + घञ्, तम् । उद् + √युज् + घिनुण् ।
पुरुषसिंहं – पुरुषश्रेष्ठं, पुरुषः सिंहम् इव, कर्मधारयः । स्वयमेव । उपैति – निकटं आगच्छति । कापुरुषाः → कुत्सिताः पुरुषाः, प्रादि तत्पुरुषः । वदन्ति – कथयन्ति । अत्र – अस्मिन् विषये ।

उद्योगाभावे तिलेभ्यो तैलानि न आप्तुमर्हति । अतएव दैवस्य आशां विहाय पुरुषेण उद्योगम् अवश्यं कर्तव्यम् । लक्ष्मीः उद्योगिनं पुरुषं उपैति । अलसः जनाः दैववशीभूताः भवन्ति । भाग्यक्रमेण धनानि भवन्ति यान्ति च, इत्थं कापुरुषाः वदन्ति किन्तु पुरुषार्थिनः जनाः परिश्रमं कुर्वन्ति । पश्चात् यदि सफलतां न प्राप्नुवन्ति तदा ते यत्ने कृते दोषान् अन्वेषयन्ति ।

06-12-2020

डॉ० निर्मलकुमार झा, स० प्राचार्य
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ ।

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA

06-12-2020

classmate
Date
Page

उपशास्त्री I

अनिवार्यपत्रम् , संस्कृत सामान्यम् ।

संस्कृतेऽनुवादं कुरुत → वाच्यपरिवर्तनम् →

1. लड़के फल खाते हैं → बालकाः फलानि खादन्ति । कर्तृवाच्ये ।
   लड़कों द्वारा (से) फल खाए जाते हैं → बालकैः फलानि खाद्यन्ते । कर्मवाच्ये
2. मैं गुरु की सेवा करता हूँ → अहं गुरुं सेवे । कर्तृवाच्ये ।
   मेरे द्वारा गुरु की सेवा की जाती है → मया गुरुः सेव्यते । कर्मवाच्ये ।
3. मैं जाता हूँ → अहं गच्छामि । मया गम्यते ।
4. वह हँसता है → सः हसति । तेन हस्यते ।
5. तुम जाते हो → त्वं गच्छसि । त्वया गम्यते ।
6. तुम पत्र लिखते हो → त्वं पत्रं लिखसि । त्वया पत्रं लिख्यते ।
7. तुमलोग पत्र लिखते हो → यूयं पत्रं लिखथ । युष्माभिः पत्रं लिख्यते ।
8. हमलोग पत्रों को लिखते हैं → वयं पत्राणि लिखामः । अस्माभिः पत्राणि लिख्यन्ते ।

नीचे हिन्दी भाषा के कुछ वाक्य दिए गए हैं जिनका अनुवाद आप स्वयं करें तथा मुझसे दूरभाष द्वारा समाधान करावें ।

1. मैंने पत्रों को लिखा - 2. सीता रोटी पकाती है ।
3. वह घर जाता है 4. वह घर जाती है ।
5. वे लोग फल खाते हैं 6. तुमलोग फल खाते हो ।
7. तुम कलम से लिखते हो 8. वे दोनों दो किताबें पढते हैं ।
9. लड़कियाँ चिट्ठी लिखती हैं 10. वह घर से बाहर जाता है ।
11. सुन्दर लड़की पुस्तक पढती है 12. एक भयानक बाघ जाता है ।

डॉ० निर्मलकुमार झा, स० प्राचार्य ।
राधा-उमाकान्त सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ ।

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA

साहित्यम्   शास्त्री I   06-12-2020

शिशुपालवधम् ।

श्लोकव्याख्या → पुनर्लेखनम्

"षड्गुणाः शक्तयस्तिस्रः सिद्धयश्चोदयास्त्रयः ।
ग्रन्थानधीत्य व्याकर्तुमिति दुर्मेधसोऽप्यलम् ॥"

पद्यमिदं महाकविमाघप्रणीतस्य शिशुपालवधमहाकाव्यस्य द्वितीयसर्गादुद्धृतमस्ति । अत्र कविः बलरामोद्धवकृष्णेषु प्रचलितायां मन्त्रणायां बलरामस्योक्तिं प्रदर्शयति । बलरामः कथयति यत् दुर्बुद्धयः अपि शुक्रनीतिप्रभृतीन् ग्रन्थान् अधीत्य षड् गुणाः भवन्ति, तिस्रः सिद्धयः, त्रयः उदयाः इति व्याकर्तुम् अलम् । किन्तु राजनीतेः गूढरहस्यावगमः तत् कथनञ्च अतीव कठिनम् भवति ।

व्याकरणम् → दुर्मेधसः – मन्दबुद्धयः, दुष्टा मेधा येषां ते, बहुव्रीहिः । ग्रन्थान् – शास्त्राणि । अधीत्य – अधि+√इ, इन् + ल्यप्, पठित्वा । गुणाः – सन्धि, विग्रह, यान, आसन, द्वैधीभाव, समाश्रयाख्याः । शक्तयः – प्रभुत्व, मन्त्र, उत्साहाख्याः । [illegible] विरोधः – विग्रहः । कोशः – भाण्डागारः । दुर्गः – प्राकारः । व्याकर्तुम् – वि+आ+√कृ+तुमुन्, व्याख्यातुम् ।

छन्दः → अनुष्टुप् ।

06-12-2020

डॉ॰ निर्मलकुमार झा, स॰ प्राचार्य ।
रा॰ उ॰ सं॰ महा॰ वि॰ सुखसेना, पूर्णियाँ ।

REDMI NOTE 9 PRO
AI QUAD CAMERA